

TÜRKMEN TÜRKÇESİNE ARAPÇADAN GEÇEN AYIN'LI KELİMELERDEKİ SES DEĞİŞMELERİ

YARD. DOÇ. DR. YAKUP KARASOY

Türk dünyasının kapıları, Sovyet rejiminin çökmesiyle ardına kadar açılınca, muhteşem azametiyle kendini gösteren Türkistan iklimi, Türklük biliminin sahasını alabildiğine genişletmiş ve biz Türkologların önüne uçsuz bucaksız çalışma alanları ikram etmiştir.

Türk dilinin tasnifi tecrübelerinde, güneybatı ya da Oğuz grubuna dahil edilen Türkmen Türkçesi, Anayurt (Türkistan)'ta kalan Oğuz Türklerinin konuştukları Türkçedir. Ana Türkçedeki aslî uzun ünlüleri bünyesinde barındıran Türkmen Türkçesi, 18. yüzyıla kadar Çağatay yazı dilinin bir parçasıydı. Çağatay yazı dilinden sonra kullanılan, 18. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar sürede varlığı bilinen, o devir şair ve yazarlarının deyimi ile "Türkî Til" döneminde, Türkmen Türkçesi, Mahtumkuli'nin bayraktarlığıyla ayrı bir lehçe hüviyetine bürünmeye başlamıştır. (18. yüzyıl) Mahtumkuli'nin açtığı yolda, özellikle 19. yüzyıldan birçok Türkmen şair ve yazarlarının kendi lehçeleriyle yazdıkları görülmektedir. Bu çağlar, Türkmen Türkçesinin bir lehçe olarak filizlenmeye başladığı devrelerdir. Edebî dil olarak gerçek ilerleme, 1917 Ekim Devriminden sonra görülür. Devrimle birlikte, gerek devrim mantığını halka anlatmak için ve gerekse Türkmen yazı dilini birleşik Türkistan yazı dilinden ayırmak amacıyla birçok hikâye, şiir ve roman kaleme alınmış; önceleri ağız hüviyetindeki bir konuşma dilinden yeni bir yazı dili teşekkül ettirilmiştir.

Bu yazımızda biz, Türkmen Türkçesinin Arapçadan aldığı "ayın"lı kelimelerin tarihî dönemlerini de göz önüne alarak nasıl bir değişime uğradıklarını, bu farklılaşmanın kendi içinde bir kuralı olup olmadığını araştırdık.

"Aydın"lı kelimelerdeki "ayın" sesinin kelime başında, ortasında ve sonunda nasıl bir değişime uğradığını; ünlüler, ünsüzler ve "ayın" sesi arasında ne şekilde bir bağ olduğunu açıklamaya çalıştık.

Sonunda Türkçeye ve tabî Türkmen Türkçesine yabancı olan "ayın" sesinin, Türkçe ses yapısına dahil olduğunda edindiği yeni şeklini ve durumunu tahlil et-

tik. Bu çalışma, aslında, bütün Türk lehçelerinde “ayın” sesinin konumunu ele alacak olan geniş kapsamlı çalışmamızın ilk safhasında oluşturmaktadır.

Yukarıda bahsi edilen değişimleri, önce maddeler hâlinde ve devamında da çizelge yardımıyla açıkladık. Çizelgede kelimeleri sıralarken, Türkmen Türkçesinin alfabetik sistemine göre bir sıralama yaptık. Arapça kelimelerin aslını ilk sütunda gösterirken, “ayın” sesini göstermek için kelime başında ve ortasında (‘) işaretinden; kelime sonunda ise (‘) işaretinden faydalandık. Tabii ki bütün bu veriler ışığında bir de genel yargıya vardık.

Türkmen Türkçesine Arapçadan geçen “ayın”lı kelimelerin tespitinde; *Türkmen Klassı Edebiyatının Sözlüğü*¹ ve *Türkmen Dilinin Sözlüğü*² adlı kaynaklardan yararlandık ve toplam 584 kelime tesbit ettik. Türkmen Türkçesine Arapçadan geçen “ayın”lı kelime adedinin, bizim tespit ettiğimiz rakamdan daha fazla olması muhtemeldir. Fakat sonuçta edinilecek genel yargının, bizim tespitlerimizden daha farklı boyutlarda olacağı kanaatinde değiliz.

Tam adı gramerde “el-aynü'l-mü'mele (noktasız ayın)” ve ebced tertibine göre “aynü sa'fes” olan bu ses; gırtlak harflerinden (hurûfü'l-halk, hurûfü'l-hançere, pharyngal) olup boğazın ikinci mahreç bölgesini teşkil eden yutaktan (evsâtü'l-halk, büfüm, pharynx), birbirine dokunacak derecede yaklaştırılan ses tellerine “mizmar darbesi vurmak”, yani boğazdan gıcık giderir gibi anı ve güçlü nefes vermek suretiyle çıkartılan sert ve çatlak bir ünsüzdür. Bugünün ses bilimi uzmanlarının “sızıcı-sürtünücü boğaz sesi (pharyngal fricativ)³ terimiyle tanımladıkları “ayın” sesi, Türkmen Türkçesinde başlıca şu değişikliklere uğramıştır:

1. Kelime Başında:

a) Ayın + Ünlü

1. Bu örneklerde, Arapça kelimelerde mevcut olan “ayın” sesi atılmış (yani boğumlanma bakımından bir ünlüye çevrilmiş), kelimelerdeki diğer sesler aynen korunmuştur.

1 A. Meredov, S. Ahalı; *Türkmen Klassı Edebiyatının Sözlüğü*. “Türkmenistan” Neşriyatı, Aşgabad 1988.

2 Komisyon; *Türkmen Dilinin Sözlüğü*. Türkmenistan SSR İlimler Akademiyası Neşriyatı, Aşgabad 1962.

3 *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, Cilt III., s. 225. Diyanet Vakfı yayınları, İstanbul 1992.

Örnekler: ‘abd > abd, ‘adn > adn, ‘illet > illet, ‘ilel > ilel, ‘irfân > ‘irfan, ‘isâ > isa, ‘ubûr > ubur, ‘ûd > ud, ‘ucb > ucb, ‘udvân > udvan.

2. Şu örnekte “ayın” sesi atılmış, devamında gelen uzun ünlü kısaltılmıştır: ‘âd > âd.

3. Kimi kelimelerde de ayın’dan sonra gelen uzun ünlü muhafaza edilmiştir: ‘âdil > âdil.

4. Şu örnekte ise ayın’dan dönüşen kısa ünlü uzamıştır: ‘acûze ; âcöze.

5. Arapça ayın’lı kelimeler Türkmen Türkçesinde kullanılırken genellikle ünlü uyumuna tâbi tutulmuştur: ‘adâvet > adavat, ‘aded > adat, ‘acebâ > acaba, ‘ibâdet > ibadat, ‘ibret > ibrat, ‘izz > iz.

6. Bazı kelimelerde “ayın” sesinden sonra gelen kelime başı ı-, i-, ve î- sesleri a-’ya dönüşmüştür: ‘imâme > ammama, ‘inân > anan, ‘ıyâl > ayal, ‘îd > ayt, ‘ıyân > ayan.

7. ‘Utârid örneğinde ayın’dan sonra gelen kelime başı u-, a-’ya dönüşmüştür: ‘Utârid > Atarut.

8. Üç örnekte de, kelime içi -u, -ü- ünlü türemesi görülür: ‘avf > afuv, ‘uzr > özür, ‘omr > ömür.

9. ‘Umre örneğinde, ayın’dan sonraki kelime başı u- ünlüsü, o-’ya dönüşmüştür: ‘Umre > Omra.

10. Ayın’dan sonra gelen kelime başı u- ve o- seslerinin, ö-’ye dönüştüğü örneklerle de rastlanmıştır: ‘uzr > özür, ‘omr > ömür.

11. Şu örneklerde kelimelerdeki “ayın” sesi atılmış, ayın’ın yerine kelime başı h- ünsüzü türemiştir: ‘akîk > hakık, ‘asâ > hasa, ‘asel > hesel, ‘uşr > huşur.

12. Bazı kelimelerde ayın’dan sonra gelen â-, a-, i-’ler; ə-’ye dönüşmüştür: ‘âciz > əciz, ‘aks > əks, ‘Azrâil > əzrayıl, ‘inâyet > ənayat.

b) Bu gruba giren sadece bir örneğe rastlanmıştır. Bu örnekte ise ayın “ğ”ye dönüşmüş ve kelime ünlü uyumuna girmiştir: i‘ânet > iğanat

c) Ünlü + Ayın + Ünsüz:

1. Bu gruba giren bazı kelimelerde “ayın” atılmış (yani bir ünlü ile başlanmış) çoklukla kelimeler ünlü uyumuna tâbi tutulmuş, kelimelerin diğer seslerin-

de herhangi bir değişiklik olmamıştır: a 'zâr > azâr, a'râk > i'lal > ilal, i'tâk > atak.

2. Bazı örneklerde ise "ayın" "ğ" ya dönüşmüştür: a'dâ > ağda, a'dâl < ağdal, a'za > ağza.

II. Kelime Ortasında

a) Ünlü + Ayın + Ünlü:

1. Kimi kelimelerde iki ünlü arasındaki ayın, "ğ" ya dönüşüyor ve kelime ünlü uyumuna tâbi oluyor.

Örnekler: bâ'is > bağıs, vâ'iz > vağız, cemâ'at > cemağat, za'îf > zağıp, isti'âre > istigara, ku'ûd > kuğut, la'în > lağın.

2. Bazı örneklerde kelimedeki "ayın" sesi atılıyor, (ünlüye dönüşüyor) diğer seslerde herhangi bir değişme olmuyor: ma'âz > maaz, Ma'âyış > maayış, ta'asub > taassup, ma'ânî > maanı,

3. Şu örneklerde ise "ayın" sesi ünlüleşiyor ve iki ünlü arasında iç ses -y- ünsüzü türüyor: ma'îb > mayıp, İsmâ'il > Ismayıl.

4. Tâbi'în örneğinde ise ayın'la birlikte devamında gelen uzun ünlü düşürülmüştür: tâbi'în > tabın.

5. Şâ'ir örneğinde ayın düşürülmüş, iç ses -h- ünsüzü türemiştir: şâ'ir > şahr.

6. Müşâ'are örneğinde ise, "ayın" sesi "ğ"ya dönüşüyor ve ayın'dan sonra gelen içses -a- ünlüsü -ı-ya dönüşüyor: müşâ'are > Muşağıra.

b) Ünlü + Ayın + Ünsüz:

1. Aşağıdaki şu örneklerde "ayın" sesi düşürülmüş, diğer sesler aynen muhafaza edilmiş ve kelime ünlü uyumuna tâbi tutulmuştur: Da'va > dava, ma'nî > manı, ma'kul > makul, Ya'kub > Yakub.

2. Aşağıda verilen örneklerde ise ayın'dan önceki ünlü "a" ve "i"ler, "ə"ye dönüşmüştür:

mi'de > mæde, ka'be > kæbe, ma'cun > mæcun, ma'reke > mæreke, fi'l > pəl,

3. "La'net" örneğinde kelime içi -a- ünlüsü, -ə-'ye, kelime başı l- ünsüzü ile kelime içi -n- ünsüzü yer değiştirmiştir (metatez): la'net > nəlet.

4. “Şu ‘le” kelimesinde iki türlü değişme söz konusudur. İlkinde ayın düşürülmüş, iç ses -h- ünsüzü türemiştir. İkinci şekilde ise, yine ayın düşürülmüş, iç ses -ğ- ünsüzü türemiştir: şu’lu > şöhle; şugla.

c) Ünsüz + Ayın + Ünlü:

1. Şu örnekte ayın düşürülmüş, diğer seslerde herhangi bir değişiklik olmamıştır: ‘ar’ar > ar-ar.

2. Tespit edilen örneklerde, çoklukla kelimedeki “ayın” sesi düşürülmüş, ayın’ın yerine iç ses -ğ- ünsüzü türemiştir.

Örnekler: bey’âne > beyğana, bey’at > beyğat, viis’at > vusğat, ef’al > efğal, şem’un > şemğun, cem’iyyet > cemğiyet, Ken’ân > Kenğan, mak’ad > makğat, tal’at > talğat,

3. Şu örneklerde, 2. şıkta belirtilen değişmelere ilâveten, ilk hecedeki iç ses -i- ünlüsü, -a- ve -e-’ye dönüşüyor: rif’at > refğat, bid’at > bedğat, hil’at > halğat.

4. “San’at” örneğinde iki farklı değişme söz konusudur. İlkinde kelimedeki kalın sıradan ünlüler ince sıraya geçmiş, “ayın” sesi düşmüş ve herhangi bir ses türememiştir. İkincisinde ise “ayın” sesi yerini “ğ” sesine bırakmış, birinci hecedeki iç ses -a- ünlüsü, iç ses -u-’ya dönüşmüştür: san’at > senet > sunğat.

5. “İn’âm” ve “Eş’âr” örneklerinde, “ayın” sesi atılmış, kelime başı i- ve e-’ler, ə- olmuş ve iç ses -ğ- ünsüzü türemiştir: İn’âm > əngam, eş’âr > əşğar.

III. Kelime Sonunda

a) Ünlü + Ayın:

1. Örneklerin çoğunda “ayın” sesi -ğ’ya dönüşmüş; fakat ünlü uyumu kimi örneklerde gerçekleşmiş, kimi örneklerde ise gerçekleşmemiştir. Kelime sonundaki ayın’dan önce gelen ünlü “i” ise kelime sonu -iğ şeklinde; “a” ve “u” ise -ğ şeklinde bir türeme meydana gelmiştir. Bu kuralın istisnası sadece “serî” kelimesidir. Serî’ > seriğ şeklinde, sonu -iğ’le bitmiştir.

Örnekler: bedâyi’ > bedayiğ, bedî’ > bediğ, bürka’ > bürkağ, vesî’ > vesig, dâfi’ > dafiğ, câmi’ > camig, ibtidâ’ > ibtidağ, zâyi’ > zayig, kâni’ > kamig, mezrû’ > mezruğ, rücu’ > rücuğ.

2. Şu örneklerde ise sadece ayın düşmüştür: zaya' > zaya, intifâ' > intifa, me-tâ' > mata, şâyi' > şaya

3. Mecmâ' örneğinde kalın sıradaki ünlüler, ince sıraya geçmiştir: mecmâ' > mecme.

4. Masnû' örneğinde ilk hecedeki -a- ünlüsü, -e-'ye dönüşmüştür: masnû' > mesnuğ.

5. Nizâ' ve simâ' örneklerinde ilk hecedeki -i-'ler, -e-'ye dönüşmüştür: nizâ' > nezağ, simâ' > semağ,

6. Tâli' örneğinde ilk hecedeki ünlü -â-, -ə-'ye dönüşüyor. Sonda ayın'ın düşmesinden sonra, -i, -e'ye dönüşüyor ve kelime sonu -y ünsüzü türüyor.

Örnek: tâli > tæley.

b) Ünsüz + Ayın:

1. İki örnekte kelimedeki "ayın" sesi düşürülmüş, kelime sonundaki -f'ler -p'ye dönüşmüştür: def' > def, nef' > nep.

2. Örneklerin genelinde kelime sonundaki "ayın" sesi -ğ'ya dönüşmüştür: bey' > beyğ, nev' > nevğ, vaz' > vazğ, ref' > refğ, zer' > zerğ, kar' > karğ, men' > menğ,

3. Aşağıdaki örneklerde "ayın" sesi yine -ğ'ya dönüşmüş, buna ilâveten -ğ'dan evvel iç ses -ı- ünlüsü türemiştir:

4. Rub' örneğinde, ünlü uyumuna bağlı olarak içses -u- ünlüsü türemiştir.

Örnek: rub' > rubuğ.

5. Tab' örneğinde ise kelimenin ünlüsü kalın sıradan ince sıraya geçmiştir.

Örnek: tab' > tebg.

c. Ayın + Ünlü:

1. Şu örneklerde sadece "ayın" sesi düşmüştür. Diğer seslerde Türkmen Türkçesinde görülen, fakat konumuzla ilgisi olmayan bazı ses olayları gerçekleşmiştir: af'î > apı, vak'a > vaka, kal'a > ğala.

2. Diğer örneklerde ayın'ın yerini "ğ"ya bıraktığını görüyoruz. Kelimelerin tamamında ünlü uyumuna bağlı kalınmamıştır: dâ'î > dağı, def'a > defğa, ved'â

> vediğat, cür'a > curğa, ruk'a > rukğa, lem'a, lemğa, rübâ'î > rubağı, mezra'a >> mezrağa, istid'â > istidğa,

3. Mütâla'a örneğinde türeyen "ğ" ünsüzünden önce iç ses -a-, -i-'ya dönüşmüştür: mütâla'a > mutalığa.

ç) Ayın + Ünsüz:

1. Örneklerin genelinde "ayın" sesi yerini "ğ" ünsüzüne bırakmıştır:

ba'd > bağd, ba'z > bağz, bu'd > buğt, la'l > lağl, ca'd > cağd, za'f > zağp, na't > nağt, ta'n > tağn, minba'd > minbağd, sa'y > sağy.

2. İki örnekte ise ayın'dan önceki ünlüler, iç ses -ə-'ye dönüşmüştür. Herhangi bir türeme söz konusu olmamıştır: ca'd > cəd, fi'l > pəl.

3. Bazı örneklerde ayın yerini "ğ"ya bırakıyor ve "ğ"dan sonra iki ünsüz arasında iç ses -i- ünlüsü türüyor: kar'r > kağır, la'l > lağıl, lu'b > lağıp, na'l > nağıl, na's > nağış, fi'l > pığıl, şî'r > şığır.

Sonuç

Yukarıda Arapçadan alınan "ayın"lı kelimelerin Türkmen Türkçesinde ne şekilde değişime uğradıklarını kelime başında, ortasında ve sonunda olmak üzere gruplara ayırıp; ünlü ve ünsüzlerle olan ilişkilerini de göz önünde bulundurarak incelemeye çalıştık. Bu inceleme sonucunda şöyle bir genel yargıya varabiliriz:

1. Kelime başında;

- a) *Ayın + ünlü*: Bu gruba giren 174 kelime tespit edilmiştir. Bu kelimelerde genellikle "ayın" sesi düşürülmüş, kelimelerdeki diğer sesler aynen korunmuştur. Dört örnekte "ayın" sesi atılmış, yerine kelime başı h- ünsüzü türemiştir. Bu gruba giren kelimeler genelde ünlü uyumuna tâbi olmuştur. Diğer kelimelerdeki farklı ses olayları istisnadır.
- b) *Ünlü + ayın + ünlü*: Bu gruba giren tek örnekte, "ayın"ın "ğ"ya dönüştüğü kelimenin ünlü uyumuna dahil olduğu görülmektedir.
- c) *Ünlü + ayın + ünsüz*: Tespit edilen kelimelerin 25 tanesi bu gruba dahildir. Kelimelerin genelinde "ayın" atılmış, diğer seslerde herhangi bir değişme olmamıştır. Kısmen de "ayın" sesinin "ğ"ya dönüştüğü örnekler rastlanır.

2. Kelime ortasında;

- a) *Ünlü + ayın + ünlü*: 95 adet örneğini tespit ettiğimiz olayları bu gruptaki “ayın” sesi genelde “ğ”ya dönüşmüştür. Kelimelerdeki diğer ses olayları istisnadır.
- b) *Ünlü + ayın + ünsüz*: Bu gruba dahil olan 81 kelime vardır. Bu kelimelerdeki “ayın” sesi genellikle düşürülmüş, yerine herhangi bir ses türememiştir.
- c) *Ünsüz + ayın + ünlü*: 27 örnek bu gruba dahildir. Örneklerde, “ayın” sesinin “ğ”ya dönüştüğü tespit edilmiştir. Diğer örnekler istisnadır.

3. Kelime sonunda;

- a) *Ünlü + ayın*: Ayın'lı kelimelerin 100 adedi bu gruba girer. Örneklerdeki ayın sesi genelde “ğ”ya dönüşmüştür. Fakat kelimeler ünlü uyumuna tâbi değildir.
- b) *Ünsüz + ayın*: 29 kelime bu gruba girer. Örneklerin ekserisinde “ayın” sesi “f”ya dönüşmüştür. “ğ” sesinden evvel bağlayıcı -i- ünlüsünün türediğini de belirtmek gerekir.
- c) *Ayın + ünlü*: 584 örnekten 28 tanesi bu gruba girer. Bu örneklerde de “ayın” sesinin “ğ”ya dönüştüğü görülür. Kelimeler ünlü uyumuna tâbi değildir.
- ç) *Ayın + ünsüz*: 24 kelime bu gruba girer. Kelimedeki “ayın” sesinin “ğ”ya dönüştüğü ve iki ünsüz arasında -i- ünlüsünün türediği tespit edilmiştir.

Buraya kadar toplam 584 kelime inceledik. Bu kelimelerin 216'sında “ayın” sesi düşmüş (yani bir ünlüye dönüşmüş) yerine de herhangi bir ses türememiştir. Sadece Türkçenin ünlü uyumu kuralıyla yorumlayabileceğimiz bazı ses olayları görülmektedir. Ayın sesinin düşüp yerine de herhangi bir sesin türemediği örnekler, özellikle “ayın”ın kelime başında olduğu örneklerdir. Kelime ortasındaki “ayın” sesinin bu kurala uyduğu örnekler istisna kabilindedir.

Dört örnekte ise kelime başındaki “ayın” sesi “h” sesine dönüşmüştür.

Diğer örneklerde, “ayın” sesinin “ğ”ya dönüştüğü tespit edilmiştir. Özellikle “ayın” sesinin kelime ortasında ve sonunda bulunduğu örneklerde bu kural geçerlidir. Ayın sesinin “ğ”ya dönüştüğü örneklerdeki kelimelerde ünlü uyumu bütün örnekler için söz konusu değildir.

KELİMELERİN DEĞİŞİM SEYRİNİ GÖSTEREN ÇİZELGE

ARAPÇA	TÜRKMEN TÜRKÇESİ	TÜRKİYE TÜRKÇESİ	TÜRKMEN TÜRKÇESİNDEKİ ANLAMI
'Abd	abt	abd	Kul, köle.
A'dâ'	ağda	a'dâ	Düşmanlar.
A'dâl	ağdâl	a'dâl	Adl'in çokluk şekli.
A'zâ	ağzâ	azâ	Uzv'un çokluk şekli, uzuvlar.
A'zam	ağzam	azam	En ulu, en büyük.
A'lâ	ağla	alâ	En üst, en ulu, en bü- yük, en kocaman
Â'lem	ağlam	âlem	En çok bilen, bilgisi çok olan kişi.
'Adâlet	adâlat	adalet	Birine ya da bir şeye karşı yapılan doğru dav- ranış; hakikat
A'mâ	ağmâ	amâ	Kör, gözü görmeyen.
A'mâl	ağmâl	amâl	İşler, hareketler.
A'râf	ağrap	araf	Cennet ile Cehennem arasındaki yer.
'Akd	ağt	akd	Bağlama, bağlantı.
'Akd	ağta	akd	İğdiş, iğdiş etmek
'Âd	Ad	Âd	Yemen'de yaşayan eski bir kavmin adı.
'Adâvet	adavat	adâvat	Düşmanlık.
'Aded	adat	adet	Sayı, adet
'Âdet	âdat	âdet	Gelenek, görenek, âdet.
'Adl	adl	adl	Adalet, doğruluk.
'Adn	adn	adn	Cennet.
'Adüvv	adüv	adüvv	Düşman.
'Âdil	âdil	âdil	Adaletli, doğru; adaletli davranan.
'Acebâ	acaba	acaba	Hayranlığı, şüphelen- meyi anlatan kelime.
'Acâib	acayıp	acayıp	Bkz. Acab

'Acab	acab	acep	Garip, şaşırtıcı, değişik, ilginç, ilginç; iyi, mükemmel, fevkalâde.
'Acem	Acam	Acem	Araplardan farklı halklar; Fars, İranlı.
'Acz	acz	acz	Acizlik, güçsüzlük.
'Âcûz	acuz	acûz	Yaşlı kadın.
'Acûze	âcöze	acuze	Hiçbir şey yemeyen, çok acayip.
'Âciz	âciz	âciz	Güçsüz, biçare.
'Azâzîl	azazîl	azâzîl	Şeytan'ın bir adı.
'Azâb	azâp	azap	Ağrı, sızı, acı, azar, ceza, horlama, kınama, ısırtap çektirme, sitem etme.
'Azamet	azamat	azâmet	Ululuk, büyüklük.
A'zâr	azâr	azâr	Ağrı, hastalık, dert, azap.
'Azm	azm	azim	İstek, maksat edinme, erk, karara varma.
'Azîm	azîm	azîm	Ulu, büyük
'Azîmet	azîmat	azîmet	Uğurlamak, yola çıkmak, gitmek
'Âişe	Ayşe	Ayşe	Kişi adı.
'Ayb	ayıp	ayıp	Ayıp, suç, kabahat, yankışksız.
'Ayş	ayış	ayş	Yaşayış, keyif, lezzet.
'Ayş-i 'İşaret	ayşı-ışret	ayş-ı işret	Hoş vakit, sefa zamanı.
'Âyil	ayıl	âyil	Fakir, biçare; karısı olan.
'Ayb-nâk	ayıpnek	ayb-nâk	Ayıp olan, günah olan.
'Ayyâr	ayyâr	ayyâr	Hilekâr, aldaticı.
'Akreb	akrap	akrep	Yıldız adı.
'Akd	akt	akd	Bir şeyi, olayı sübut eden doküman.
'Aks	aks	aks	Çarpma, geri dönme.

'Âkîbet	akıbet	akîbet	Son âhir; netice.
'Akîde	akıda	akîde	İnanç, fikir, dinî dogma.
'Akîk	akık	akik	Kızıl renkli kıymetli bir taş. Krş. hakık.
'Akıl	akıl	akıl	Düşünce, fehim.
'Âkıl	akıl	âkıl	Akıllı, bilgili.
'Akd	akit	akd	Düğüm.
'Ayn	ayn	ayn	Göz; Çeşme; Arap alfabesinin 18. harfi.
'Îd	ayt	ıyd	Bayram.
'Alâim	alayım	alâyim	İşaretler, nişanlar.
'Âlem	alam	âlem	Âlem, dünya.
'Alem	alam	alem	Bayrak, tuğ.
'Alâmet	alamat	alâmet	Belirti, nişan.
'Alemdâr	alamdar	alemdar	Bayrağı taşıyan, bayrağı tutan kişi.
'Alef	alaf	a'laf	Ot, saman.
'Âlim	alim, alım	alim	Çok bilen, âlim.
'Allâm	allam	allam	Çok bilen, âlim adam.
'Allâme	allama	allâme	Büyük üstad, her ilimden haberdar olan.
'Alî	Alı	Ali	Halifelerin dördüncüsü.
'Âlî	alı	âli	Yukarı, büyük; iyi
'Alâka	alaka	alâka	İlişki, münasebet.
'Amâim	amayım	amâyim	Başa sarılan kumaşlar.
'Îmâme	ammama	îmâme	Uzun ve geniş kumaştan başa sarılan kumaş.
'Amel	amal	amel	İş, hareket.
'Amm	amy	amca	Babanın erkek kardeşi.
'Amûd	amud	amûd	Sütun, direk.
'Âmir	amır	âmir	Abad eden, bayındır, mamur.
'Anâ	ana	anâ	Zahmet, meşakkat, azap.
'Înân	anan	'inan	Deriden dikilip atın başına takılan esvap, yular.

'Anâsır	anasır	anasır	Öge, eleman; element.
'Înâyet	anayat	inayet	Acıma, bağışlama, merhamet; yardım, destek, iyilik.
'Anber	anbar	anber	İyi, güzel, hoş koku; bir balığın içinden alınan hoş kokulu kara madde.
'Andelib	andalıp	andelip	Bülbül.
'Ankâ	anka	anka	Masallardaki hayalî bir kuş.
'Annâb	annap	annap	Üzüm, şarap satan.
'Abbâs	Apbas	Abbas	Ali'nin oğullarından biri.
Af'î	apı	aff	Zehirli büyük bir yılan.
'Âfiyet	apıyet	âfiyet	Sağlık.
'Âr	ar	ar	Utunç, hayâ, ayıp.
A'râk	arak	arâk	Alkollü bir içecek; ter.
'Arab	Arap	Arap	Arabistan'da, Mısır'da vb. yerlerde yaşayan millet.
'Ar'ar	ar-ar	ar'ar	Ardıç, dağ servisi.
'Arasât	arasat	arasat	Mahşer yeri, ahiret.
'Arafât	arafa/arafat	arafat	Mekke'nin yakınında bir dağın adı.
Erba'in	arbayın	erbaîn	Kırk, kırkınıcı.
'Arbede	arbada	arbede	Hoş olmayan huy, karakter; gürültü patırtı, cedel.
'Avret	arvat	avret	Kadın, eş.
'Arz	arz	arz	Genişlik, en.
'Arz	arz	arz	Şikâyeti arz etmek, dileği arz etmek.
'Arzâ	arza	arzâ	Gösterme, sergileme; (yemeğe, sofraya) davet etme.
'Arsa	arsa	arsa	Meydan, yer, toprak.

'Arûs	arus	arûs	Gelin.
'Ârî	arı	ârî	Boş, yalancı.
'Ârız	arız	ârız	Yanak.
'Ârif	arîp	ârif	Bilgili, Dânâ, sûfî.
'Âric	arîç	âric	Yukarı çıkan, gökyüzünde çıkan.
'Arş	arış	arş	Gök, âsmân; taht; büyüklük.
'Âriyyet	arıyat	âriyyet	Ödev, görev, borç, ödünç.
'Asâ	asa	asâ	Baston, el dayanağı. Krş. Hasa.
'Asel	asal	asel	Bal
'Âsî	ası	âsî	Günahkâr.
'Asr	asır	asr	İkindi; devir, zaman.
'Âsîf	Asîf	Âsîf	Kişi adı.
'Atâ'	ata	atâ	Bağışlama, verme, verilme.
İ'tâk	atak	itâk	Kulu azat etme; Özgürlük.
'İtâb	atap	itâb	Serzeniş, sitem, darılma.
'Utârid	Ataput	Utârid	Merkür gezegeni; Yıldızlardan biri.
'Attâr	attar	attar	İtır ve benzeri kokulu ottan yapılan ilâçları ve buna benzer şeyleri satan adam.
'Atûfet	atıfat	atûfet	İçtenlik, iyi kalplilik; insaf.
'Avf	afuv	afv	Bağışlama.
'Afiyet	afiyat	âfiyet	Sağlık, selâmetlik.
'Âc	aç	âc	Fil dişi, fil kemiği.
'Aşer	aşar	aşer	On sayısı.
'İşret	aşrat	işret	Keyif, huzur; sefalı hayat.

'Âşık	aşık	âşık	Seven, aşk yoluna düşen.
'İyâl	ayal	ıyal	Hatun, eş, yastıktaş.
'İyân	ayan	ayân	Aşıkâr, açık.

– B –

Ba'd / ba'de	bağd	ba'de / ba'de	Son, sonra.
Ba'z/Ba'zı	bağz / bağzı	ba'z / bâzı	Birkaç, bazı, kimi, diğeri, başkası.
Bâ'is	bağıs	bâis	Sebep.
Bedâyî'	bedayığ	bedâyi	Taze, yeni, eşi benzeri olmayan yeni düşünlüp bulunan şey.
Bid'at	bedğat	bid'at	Yenilik, dine yenilik getirmek.
Bedî'	bedığ	bedî	Yeni, seyrek, düşünüp bulan, türetici. Bk. Bedayığ.
Bedâ'at	bezağat	bedâat	Zenginlik, mal.
Bey'	beyğ	bey'	Satın almak, satmak.
Bey'âne	beyğana	bîat	Boyun eğmek, tâbî olmak, dostluk.
Bürka'/Berku'	berkağ	bürka	Perde, yüz örtüsü.
Bî-'ilâc	bialaç	bî-ilac	İlâcı olmayan, ilâçsız, çaresiz.
Bud	buğt	bu'd	Uzaklık, taşralık.
Bü-l-'aceb	bulacap	bü-l-aceb	Garip, şaşkırtıcı, çok acayip.

– V –

Va'd/Va'de	vağda	va'd/va'de	Vade, söz.
Vâ'iz	vağız	vâiz	Nasihat verici, dindarlara nasihat eden.
Vaz'	vazğ	vaz'	Durum, vaziyet, hâl, hayat.

Vâkî'	vakıġ	vâki'	Olan, yüze çıkan, yerleşen.
Vâkî'a	vakıġa	vâkıa	Vakıâ, hâdise.
Vak'a	vaka	vaka	Olup biten, hâdise.
Vera'	varaġ	vera'	Kötü işlerden uzaklaşmak, yaramaz iş yapmamak.
Vedâ'	vedaġ	vedâ	Ayrılık.
Vedî'a	vedîġat	vedîa	Emanet bırakmak.
Vesî'	vesiġ	vesî	Geniş, yayvan.
Vüs'at	vusġat	vüs'at	Genişlik

- G -

Kal'a	ġala	kale	Korunmak için yapılan yapı.
Gül-'izâr	gulġuzar	gül-izâr	Gül yanaklı, gül yüzlü.

- D -

Da'vâ	dava	davâ	Kavgâ, tartışma, ağız kavgası; rezalet, skandal, çekişme.
Da'vet	daġvat	davet	Çağırma, çağırış, davet etme.
Da'vî	daġvı / daġva	davî	Cedel, dava, kavga.
Dâ'î	daġı	dâî	Dua eden.
Dâfi'	dafiġ	dâfi	Koruyucu, yok edici.
Def'	dep / depġ	def	Koruma, saklama, reddetme, savma, def etme.
Def'	defġ	def	Bk. Depġ
Def'a	defġa	defa	Kez, kere, defa.
Def'	defiġ	def	Bk. Depġ
Dil-cem'	dilcemġ	dil-cem	Kesin, emin tereddüt-süz; güvenli,

Du'â-gû	doğagöy	duâ-gû	Dua okuyan, dua eden.
Du'â	doğa	duâ	Allah'a yalvarma, niyaz.

- C -

Ca'd	cağd	cad	Kıvrırcık, saçın, zülfün kıvrımı.
Câmi'	camuğ	câmi'	Toplayan, toplayıcı, cem edici.
Ca'fer	Cafar	Cafer	İmam Cafer'in adı.
Cemâ'at	cemağat	cemâat	Halk, kitle, kalabalık.
Cem'	cemğ	cem	Toplama, yığma, cem etme.
Cemî'	cemîğ	cemî	Hep, bütün.
Cimâ'	cumağ	cimâ	Cinsî münasebete girme, yaklaşma.
Cür'a	curğa	cür'a	Bir yudum, damla.
Ca'd	cə'd	ca'd	Bk. Çağd.
Cem'iyet	Cemğiyet	cemiyet	Maddî hayatın umumî şartları arasında birleşen insanlar topluluğu.

- Z -

Za'f	zağp	za'f	Güçsüzlük, horluk.
Za'feran	zağpıran	za'feran	Sarı çiçekli, hoş kokulu, ürün veren bir tür bitki.
Za'if	zağıp / zağıpa	zaif / zayıf	Güçsüz, zayıf.
Za'if / za'ife	zağıf / zağıfa	zaif / zayıf	Bk. Zağıp.
Zâyi'	zayığ	zâyi	Boş, boşuna, beyhude; harap, zayı, bozuk.
Zaya'	zaya	zaya	Harap olan, bozuk, zayı; yoldan çıkan, ahlâkı bozulan.

Zirâ'at	zerağat	zirâat	Ekim, ekimcilik, çiftçilik.
Zer'	zerg	zer	Ekin, ekim; ekilen yer.
Zirâ'at	zirağat	zirâat	Bk. Zerağat.
- İ -			
İbdâ'	ibdağ	ibdâ	Yaratma, türetme, yoktan var etme.
İbtidâ'	ibtidağ	ibtidâ	Yenilik yapma, yeni bir şey türetme.
İctimâ'	ictimağ	ictimâ	Toplanma, bir yere birikme.
'İlel	ilel	ilel	İllet'in çokluğu, Bk. ıllat
'İllet	illet	illet	Bk. ıllat
İmtinâ'	imtinag	imtinâ	Bir şeyin olmasını engellemek, yasak etmek. Bk. intifag.
İntifâ'	intifa	intifâ	Yarar, fayda, kâr, hayır.
İntifâ'	intifag	intifâ	Yüz çevirme; doğrultu, yön, ikamet.
İrcâ'	ircağ	ircâ	Eza, azap, ıstırap çekmek.
İrticâ'	irticağ	irticâ	İlim, bilim; Allah'ı tanımak.
'İrfân	irfan	irfân	Peygamber adı.
'İsâ	İsa	İsâ	Emanet alma; mecazın bir çeşidi ve bir söz sanatı.
İsti'âre	istiğara	istiâre	Yardım, yardım vermek.
İsti'ânet	istiğanat	istiânet	İstek, dilek, yalvarma, rica.
İstim'â	istimağ	istimâ	İşitme, kulak asma.

İsti'dâd	istıǵdad	istidâd	Yetenek, zihin.
İsti'mâl	istıǵmal	istimâl	Kullanmak, işletmek, uygulamak, etkinleştirmek, bir şeyden yararlanmak.
İsti'fâ'	istıǵfa	istifâ	Görevden el çekme, çıkma, bırakma.
İtâ'at	itaǵat	itâat	Boyun eğme, söz dinleme.
'İtâb	itap	itab	Bk. Atap
İctimâ'	içtimâǵ	ictimâ	Bk. İctimaǵ
'İşve	işve	işve	Naz.

- K -

Ka'r	kaǵır	ka'r	Dip, kök, temel, esas.
kalb-i ba'z	kalbı-baǵz	kalb-i baz	Ed. İki kelimenin bazı harflerinin birbirine ters gelmesi, metatez.
Kanâ'at	kanâǵat	kanâat	Gözü tok olma, az şeye razı olma.
Kâni'	kanıǵ	kâni	Kanaat eden.
Kar'	karǵ	kar'	Kimyasal işler için kullanılan uzun boğazlı kap.
Kat'	katǵ	kat'	Kesme işi.
Kıt'a	katǵa	kıt'a	Bk. Kıtga
Katı'	katıǵ	katı'	Kesici, kesen; kesici; Kesin, ka'î; belli, meşhur
Ken'ân	Kenǵan	Kenân	1. Kişi adı. 2. Filistin.
Ku'ûd	kuǵut	kuûd	Oturma, oturuş; (namazda) oturuş,
Kıt'a	kıtǵa	kıt'a	Bölük; yurt ülke; Şiirde 2,3 ya da 4'ten 10'a kadar beyitten ibâret olan şiir.
Ka'be	Kabe	kâbe	Mekke'deki dört köşeli yer.

- L -

La'1	lağl	la'1	Kırmızı renkli kıymetli bir taş; kıpkırmızı dudak.
La'1	lağıl	la'1	Bk. Lağl
La'net	lağnat	lânet	Lânet.
La'în	lağın	lâîn	Lânetlenen; Şeytan.
Lu'b	lağıp	lu'b	Oyun.
Lâmi'	lamığ	lâmi	Parlak, ışık, aydınlık.
Lem'a	lemğa	lem'a	Işık, parıltı, ışın.
Leme'at	lemğat	leme'at	Lemga'nın çokluğu.
Lu'bet	lubğa	lubet	Oyun, oyuncak.

- M -

Ma'âz	maaz	maâz	Barınak, sığınak; Korumacı, himayeci; yardım.
Ma'âyış	maayış	maâyış	Hayat; yaşamak için zorunlu olan azık.
Ma'ânî	maanı	maâni	Mâniler, Bk. Maganı.
Ma'âş	maaş	maâş	Bk. Magaş
Mu'allâk	magallak	muallâk	Yukarıdan asılmış; baş aşağı.
Ma'ânî	mağanı	maânî	Mâniler
Ma'ârif	mağarıp	maârif	İlim, bilim.
Ma'âş	mağaş	maâş	Hayat.
Ma'bûd	mağbut	mabûd	İbadet edilen, Hüdâ.
Ma'den	mağdan	maden	Maden.
Ma'dûm	mağdum	madûm	Yok olan, yok edilen.
Ma'zûb	mağzup	mazûb	Gazap edilen, kahr ve gazaba duçar olan.
Ma'zûr	mağzur	mazûr	Bahanesi olan, sebebi olan; bağışlanan.
Ma'kûl	mağkul	makûl	Makul, akla yatkın.
Ma'lûl	mağlul	malûl	Dertli, illetli.
Ma'lûm	mağlum	malûm	Malûm, aşikâr, belli.

Ma'lûc	mağluç	malûc	Çaresi bulunan, yapılan, becerilen.
Ma'mûr	mağmur	mamûr	Abad, abad edilen
Ma'nevî	mağnavı	manevî	Manaya ait, ruha ait; ruhanî, maddî değil.
Mi'râc	mağraç	mirâç	Gök, basamak; göğe çıkma, yukarı çıkış.
Ma'rûf	mağrup	marûf	Meşhur, belli, bilinen.
Ma'rifet	mağripat	marifet	İlim, bilim.
Ma'siyet	mağsiyet	masiyet	Günah, günahkârlık.
Ma'sûm	mağsum	ma'sûm	Bk. Magsım.
Ma'sûm	mağsım	masûm	Günahsız, pak.
Ma'hûd	mağhut	mahûd	Söz verilen, şart edilen, belirlenen, işaret edilen.
Ma'sûk	mağşuk	maşûk	Güzel, sevilen, seven.
Ma'sûka	mağşuka	maşûka	Sevgili (kız veya kadın)
Ma'işet	mağışat	maişet	Hayat, yaşantı, maişet.
Ma'yûb	mağyup	mayûb	Malûl, sakat; özürlü, hatalı.
Ma'ib	mayıp	maib	Vücudunda, bedeninde özür olan.
Mak'ad	makğat	makad	Oturulacak yer.
Makta'	maktağ	makta	Gazelin ve kasidenin en son beyti; alınan, kesilen yer.
Ma'kûl	makul	makûl	Doğru bulunan, doğru hesaplanan.
Mâni'	manığ	mâni	Engel.
Metâ'	mata	metâ	Mal.
Metâ'	matag	metâ	Bk. Mata.
	matlağ	matla	Güneşin ve yıldızların çıktığı yer; gazelin ve kasidenin ilk giriş beyti.
Meş'al(e)	maşgal	meşale	Meş'ale, mum.
Mecmâ'	mecme	mecmâ	Yığınak, yığıntı; Mecmâ'-ül bahreyn: iki denizi birleştiren yer.

Mecmû'a	mecmuğa	mecmûa	Toplanıp bir sıraya konulan şeylerin hepsi.
Mezârî'	mazarîğ	mezârî	Bk. Mezrağa.
Mezra'a	mezrağa	mezraa	Ekin meydanı, ekin yeri.
Mezrû'	mezruğ	mezrû	Ekin.
Melâ'ib	melağıp	melâib	Oyunlar, oyuncaklar.
Mel'ûn	melğun	melûn	Lânetlenen, Şeytan.
Menba'	menbağ	menba	Çeşme, kaynak.
Men'	menğ	men	Bk. Menîğ.
Menî'	menîğ	menî	Ulu, büyük; güçlü; güç yetmez.
Menfa'at	menfeğat	menfaat	Fayda, yarar, kazanç, kâr.
Men'	menîğ	men	Engel olmak, durdurmak, geri çevirmek.
Mes'ûd	meşğud	mesûd	Mesut, bahtlı.
Masnû'	mesnuğ	masnû	Yapılan, becerilen; yapma.
Mef'ûl	mefğul	mefûl	Eylem yoluyla yapılan hareketi kabul eden.
Minba'd	minbağd	min bad	Bundan sonra.
Mev'ûd	movğut	mevûd	Vade verilen, söz verilen.
Mevzû'	movzuğ	mevzû	Tema, konu, söz başı.
Mu'amma	muamma	muamma	1. Bulmaca, 2. Anlamı gizli söz. 3. Şiir sanatının bir çeşidi.
Mu'attal	muattał	muattal	Terk edilen; işsiz, bekleyip duran.
Mu'aşşer	muaşşar	muaşşer	Onlama, on satırlı şiir bendi.
Mubarka'	mubarkağ	mubarka	Üstü örtü ile örtülü, üstü kapanık.
Mu'azzam	muğazzam	muazzam	Büyük, ulu.
Mu'azzeb	muğazzap	muazzeb	Gazaba düşen, gazaba uğrayan.

Mu'ayyen	muaggyan	muayyen	Belli, malûm, bilinen.
Mu'allâ	muğalla	muallâ	Yukarı, bülent.
Mu'allâk	muğallak	muallâk	Asılan, asılı duran; henüz çözülmemiş.
Mu'alece	muğalica	mualece	Çare bulmak, becermek.
Mu'arrif	muğarrıp	muarrif	Tanıtan, haber veren.
Mu'asfer	muğaspar	muasfer	Sarı renk; sarı renge döndürülen şey.
Mu'attar	muğattar	muattar	Kokulu, ıtır kokusu veren.
Mu'ciz	muğcuz	muciz	Peygamberler tarafından yapılan büyük işler.
Mu'cize	muğcuz	muciz	Peygamberler tarafından yapılan büyük işler. Bk. Mugcuza.
Mu'cizât	muğcuzat	mucizât	Mucizenin çokluk şekli, Bk. Mugcuza.
Mu'teber	muğtaber	mu'teber	İtibarlı, imanlı, inançlı.
Mu'tekid	muğtakit	mutekid	İnançlı, imanlı.
Mu'temed	muğtamıt	mutemed	Güvenli, güvenilen.
Mu'tâd	muğtat	mutâd	Âdet edilen, alışkanlık eden; öğrenen.
Mu'în	muğın	mu'în	Yardımcı.
Müdemma'	mudammağ	mudamma	Gözyaşı döken, ağlayan.
Müdde'a	muddağa	muddaa	Talep, istek, maksat, murat, dilek.
Müdde'î	muddağı	müddeî	Dava eden adam, davacı.
Müctemi'	muctamiğ	müctemi	Yığılan, birleşen, biriken.
Mülemma'	mulammağ	mülemma	Türlü renkte süslenen, pırıldayan; edebiyatta şiir formlarından biri.
Mün'im	munğım/munğum	mün'im	Nimet verici, rızık verici; Allah.

Münkati'	munkatıġ	münkati	Kesilen, kesik.
Münfa'il	munpaġıl	münfail	Kaygılanan, kederlenen, üzülen, endişe eden.
Murabba'	murabbag	murabba	Dörtleme; her bendi dört mısradan müteşekkil musammat.
Mürâ'ât	muraġat	mürâat	Dikkatli olma, durumu gözden geçirme.
Murassa'	murassaġ	murassa	Kıymetli taşlarla bezenmiş; şiirde iki bentteki kelimelerin her cihetten birbirlerine benzemesi.
Mürtefi'	murtafiġ	mürtefi	Yukarı, büyük; ayrılma, yok olma.
Müsebba'	musabbag	müsebba	Yedileme; her bendi yedi mısradan ibaret olan musammat.
Müste'an	mustaġan	müstean	Yardım istenilen; Huda.
Müsta'idd	mustaġat	müstaidd	Bir işi yerine getirmeye veya kabul etmeye hazır, münasip, lâıyk.
Müstemi'	mustamıġ	müstemi	Dinleyici, dinleyen; kulak veren.
Mütâla'a	mustalıġa	mütâala	Öğrenme, araştırma, yoklama gözden geçirme,
Mütessa'	mutassaġ	mütessa	Dokuzlama; dokuz satırlı şiir bendi.
Müdde'î	mutdaġa	müddeî	Talep eden, isteyen.
Muttali'	muttaliġ	muttali	Haberdar, haberi olan.
Mufî'	mutıġ	mutî	Boyun eğen.
Müctemi'	muctamıġ	müctemi	Yığılan, toplanan, cem edilen.
Müşa'are	muşaġıra	Müşâ'are	Şiir söyleme; bir konuda birkaç şairin şiir yazıp yarışması veya bir şairin bir iki satır düzüp diğer şairin bunu devam ettirmesi.

Mübtedi'	mübtediğ	mübtedi	Dine karşı çıkan, dine değişik tarzda yaklaşan, düşünüp bulan.
Müstemi'	müstemiğ	müstemi	Bk. Mustamig.
Mî'âd	mığat	mî'âd	Mühlet, bilinen vakit; kıyamet.
Mi'mâr	mığmar	mimâr	Mimar.
Ma'cûn	məcun	macûn	Karılan, katılan, karışık bir ilâç.
Ma'reke	mareke	mareke	Arena, dövüş meydanı.
Ma'lûmât	mağlumât	malûmât	Bir şey hakkında haber.
Ma'nî	manî	manâ	Bir şeyin akılla bulunan iç anlamı, düşünce sonrasında bir şeyden çıkan netice.
Matbû'ât	metbuğat	matbûât	Matbuat.
Mi'de	mæde	mide	Mide.
Ma'lûm	mælim	malûm	Ortada olan, bilinen. Bk. Maglum.
Mısrâ'	mısrâğ	mısrâ	Şiirin her bir satırı.
Mümteni'	mumtaniğ	mümteni	Mümkün olmayan; ağır, zor, güç.

- N -

Na're	nağra	nâra	Katı ses, ses, bağırma, gürültü, patırtı.
Na't	nağt	na't	Övgü; bazı eski destanların, şiirlerin Hz. Muhammed peygamberi ve onun sahabilerini öven giriş bölümü.
Ne'ûzü-b-illâh	nağuzı-billah	neûzübi-illah	"Allah'a sığınırım" anlamında bir söz.
Na'l	nağıl	nal	Nal, atın nalı, ayakkabının ökçesine takılan demir parçası.

Na'îm	nağım	naîm	Nimet, rahatlık; cennetin bir köşesi.
Na'ş	nağış	na'ş	Cenaze, tabut; ölü.
Nâ-ma'dûd	namağdut	nâ-madûd	Sayısız, çok, sınırsız.
Nâ-meşrû'	nameşruğ	nâ-meşrû	Şeriata göre yapılması yasak olan iş.
Nâfi'	napığ	nâfi	Faydalı, hayırlı.
Nizâ'	nezağ	nizâ	Bk. Nizag
Nez'	nezğ	nez'	Yok etmek, ayırmak; ölüm durumunda olmak.
Nef'	nep	nef'	Fayda, kazanç Bk. Nefg.
Nef'	nefğ	nef'	Fayda, hayır, kazanç.
Nizâ'	nizağ	nizâ	Cedel, kavga,
Nev'	novğ	nev	Tür, nitelik; yöntem, yordam, görünüş, biçim, şekil.
Nu'mân	Nuğman	Numân	İmam-ı Azam'ın adı.
Ni'am	nığam	niam	Nimet'in çokluk şekli. Bk. Nıgmat
Ni'me-l-vekil	nığmal-vekil	nime-l-vekil	Vekillerin en iyisi,
Ni'met	nığmat	ni'met	İyi yaşamak için gerekli besinler; iyilik.
Nâ-mesmû'	nəmesmuğ	nâ-mesmû	Dinlenmeyen, işitilmeyen, hoş olmayan, tatsız, çirkin; kötü, fena; haşarı, yaramaz.
Nâ-'ilâc	nalaç	nâ-ilâc	Çaresiz, ilâc bulamayan.
La'net	nəlet	la'net	İğrençlik, "lagnat" kelimesinin değişmiş şekli.
Na'leyn	nağlayn	naleyn	Ayakkabı.
- O -			
Evzâ'	ovzağ	evzâ	Hâller, hayatlar, vaziyetler.

'Omar	Omar	Ömer	Halife Ömer.
'Omr	omr	ömür	Ömür, yaş, yaşayış.
'Umre	omra	umre	Haç vaktinin dışında Mekke'yi ziyarete gitmek.
'Osman	Osman	Osman	Halife Osman.
- Ö -			
'Omr	ömür	ömür	Yaşayış, yaş. Bk. Omr.
- P -			
Fâ'il	pağıl	fâil	İşi, hareketi yerine getiren, yapan.
Fi'l	pağıl	fiil	İş, yapma; meşgale.
Fir'avn	Pırğaun	Firavun	Mısırlıların eski kralının adı.
Fi'l	pəl	fiil	Bk. Pıgil.
- R -			
Râbi'	rabığ	râbi	Dördüncü.
Rebî-'ül-âhır	rabığıl-ahır	rebî-'ül-âhir	Arap kamerî ayının dördüncüsü.
Ri'âyet	rağayat	riâyet	Göz önünde tutmak.
Ra'ıyyet	rağayat	raiyyet	Şahın elinin altında yaşayan ve çalışan halk.
Ra'nâ	rağna	ranâ	Güzel, nazik; çekici.
Ra'd	rağt	ra'd	Gök gürtültüsü.
Ra'ıyyet	rağıyet	raiyyet	Bk. Rayat.
Râci'	racığ	râci	İlgili, ilişkin, ait; uygun, dönen, çevrilen, değişen.
Râfi'	rapığ	râfi	Yukarı götüren, yukarı kaldıran.
Ra'ıyyet	rayat	ra'ıyyet	Bk. Ragayat.

Reke'ât	rekeğat	rekeât	Namazda bir kere eğilip kalkmak. Rek'at'ın çokluk şekli.
Refî'	rapığ	refî	Yukarı, büilent.
Ref'	refğ	ref'	Kaldırmak, yukarı yükseltmek.
Rif'at	refğat	rif'at	Büilentlik, ululuk, büyüklük.
Refî'	refığ	refî	Yukarı, büilent.
Ref	refığ	ref'	Yükseltmek, yukarı kaldırmak.
Rübâ'î	rubagı	rübâî	İki beyitten ya da dört mısradan ibaret şiir.
Rübâ'ıyyât	rubagıyat	rübâıyyât	Rubafler.
Rub'	rubuğ	rub'	Dörtte bir, çeyrek.
Rücû	rucuğ	rücû	Yüzlenme, yüz tutma.
Ruk'a	rukğa	ruk'a	Mektup.
Rükû'	rukuğ	rükû	Dizi büküp eğilmek (namazda)

- S -

Sa'âdet	sağadat	saâdet	Bahtlık, şadlık, huzurlu hayat.
Sa'd-i Vakkâs	Sağdı-Vakkas	Sad-i Vakkâs	Peygamberin en yakın sahabelerinden biri.
Sa'y	sayğ	sa'y	Çalışma, can çekme.
Sa'leb	sağlap	sa'leb	Tilki.
Sa'd	sağı	sa'd	Baht, iyilik.
Sâ'id	sağıt	sâid	El, kol, bilek.
Ba'îd	sağıt	sâid	Bahtlı, bahtı açık.
Sâmi'	samiğ	sâmi	İşitici, işiten.
Sa'an	sanğan	san'an	Şeyh San'an.
Sâni'	saniğ	sâni	Yaratıcı, türetici; yarıdan, türeten.
Seb'-i Semâvât	sebği-semavat	seb-i semâvât	Yedi kat gökyüzü.

Seb'	sebiğ	seb'	Yedi.
sec'	seciğ	seci	Güvercin sesi, kafiyele düz yazı.
Semâ'	semağ	semâ'	Bk. Simağ
Sem'	semğ	sem'	İşitme, işitiş; dinlenme, kulak asma; kulak.
Simâ'	semğa	simâ'	İşitme, dinlenme.
Semî'	semığ	semî	İşitici, işiten.
San'at	senet	san'at	Hüner.
Serî'	seriğ	serî	Çabuk, hızlı.
Simâ'	simag	simâ'	İşitme, dinleme.
Savma'a	sovmağa	savmaa	Sûfilerin ibadetle meşgul oldukları mekân.
Su'ûbet	suğubet	suûbet	Zorluk.
Sun'	sung	sun'	Yaratma, türetme; iş, amel, eser.
Sür'at	surğat	sûrat	Çabukluk, tezlik.
Sâ'at	sağat	saat	60 dakikadan oluşan zaman birimi.
Sınâ'at	senagat	zanaat	Halk ekonomisinin ham malları veya yer altı zenginliklerini işleyen bir kolu, fabrika.
San'at	sungat	sanat	Gerçeğin usta bir karakterle bütünleşerek ve yaratıcılığın yardımıyla ifade edilişi; ustalık.

- T -

Ta'assub	taassub	taassup	Pişman olma, pişman etme, hayıflanma.
Tâbi'	tabiğ	tâbi	Boyun eğen, tâbi olan.
Te'âlâ	tağala	teâlâ	Büyük, ulu, bülent; güvenç, bülent mertebelik.
Ta'alluk	tağalluk	taalluk	Bağlılık, ilişki, ilgi.
Ta'allül	tağallul	taallül	Sebep bulma, bahane bulma.

Ta'allüm	tağallum	taallüm	Öğrenme, bilim, ilim alma.
Ta'âm	tağam	taâm	Yemek, aş; tat, lezzet.
Ta'ab	tağap	taab	Meşakkat, zorluk.
Tâ'at	tağat	tâat	Boyun eğme, Allah'a kulluk etme.
Ta'addî	tağatdı	taaddî	Zulüm, haddi aşma.
Ta'accüb	tağaccıp	taaccüb	Hayran olma.
Ta'bîr	tağbır	tabîr	Beyan etme, rüyayı yorumlama, mana.
Ta'vîz	tağvız	tavîz	Dua, dua yazmak.
Ta'cîl	tağcıl	tacîl	Acele etmek, alelacele.
Ta'cîlî	tağcılı	tacîli	Acele, tez, çarçabuk.
Ta'ziyet	tağziyet	taziyet	Yas, yas tutma.
Ta'zîm	tağzım	tazîm	Hürmet, hürmet etmek, baş eğip selâm vermek.
Ta'zîb	tağzıp	tazîb	Azap verme.
Ta'ziye	tağziya	taziye	Baş sağlığı dileme.
Ta'yîn	tağyın	tayîn	Belli; belleme, bellenne.
Ta'lîk	tağlık	ta'lîk	Asma, bağlama.
Ta'lim	tağlım	talîm	Öğrenme, öğretme; ders verme.
Ta'm	tağm	ta'm	Tat, lezzet Bk. Tagam.
Ta'mîr	tağmır	tamîr	Tamir etme, yapma.
Ta'n	tağn	ta'n	Bk. Tagna.
Ta'ne	tağna	ta'ne	İroni, kinaye; azarlama, sitem, serzeniş; rezil etme, paralama.
Tâ'ûn	tağun	tâûn	Kıyım, toplu ölüm.
Tazarru'	tazarruğ	tazarru	Yalvarma, yakarma, ağlama.
Tal'at	talğat	talat	Dış görünüş, yüz güzellik.
Tâli'	tahğ	tâli	Baht, yazgı, ikbal, kısmet.

Tama'	tamağ	tama'	Aç gözlülük, aldatıcılık.
Tâmi'	tamığ	tâmi	Aç gözlü, birinden bir şey almayı kafasına koyan.
Tersî'	tarsığ	tersî	İnciyle bezeme; usta söz sanatının bir türü.
Tetabbu'	tatabbuğ	tetabbu	Bir şeyin her bir tarafını çevreleme.
Tab'	tebg	tab'	Karakter, haysiyet; zihin, kabiliyet.
Temettu'	temettuğ	temettu	Faydalanmak.
Terbî'	terbiğ	terbî	Dört kat etmek, dörde bölmek; usta şiir sanatının bir çeşidi.
Tercî'-i Bend	terciğbend	tercî-i bend	Şiirde bentlerin tekrarlanması.
Tevâzu'	tovazıg	tevâzu	Alçak gönüllülük, kendini naçar görme.
Tu'me	tuğma	tu'me	Yiyecek, azık.
Tulû'	tuluğ	tulû	Çıkma, doğma (ay, güneş için)
Tâli'	tâley	tâli	İkbal, baht, yazgı. Bk. Talıg.
Ta'lîm	tâlim	talîm	Öğrenme, öğretme. Bk. Tağlîm.
Tâbi'în	tabın	tâbiîn	Birine ya da bir şeye bağımlı olan.
Ta'lîmât	tağlîmat	talîmât	Bir vakıa, hâdise anında verilen kanunların hepsi.
Ta'sîr	tağsîr	tasîr	Günah, suç, kabahat.
Tabî'at	tebiğat	tabiat	Organik ve inorganik dünyada var olan bütün her şey; şehirlerin dışındaki dağlık, çayırılık, ormanlık vb. yerler.

Tabî'î	tebîğî	tabîî	Hakikî, natürel; tabiata ait olan.
Ta'lîl	tağhl	tafl	Klâsik edebiyatta söz sanatının bir türü.; hüsn-i tafl.

- U -

'Ubûdiyyet	ubudiyet	ubûdiyyet	Bendelik, kulluk.
'Ubûr	ubur	ubûr	Geçme.
'Ûd	ud	ud	1. Hoş kokulu bir bitkinin adı. 2. Bir tür kirişli saz.
'Udvân	udvan	udvân	Düşmanlık, zulüm, sitem.
'Ucb	ucp	ucb	Bencilik, kendini beğenmişlik, mağrurluk, kibirlilik, şöhret düşkünlüğü; sahtelik.
'İzâr	uzar	izâr	Yüz, yanak.
'Uzv	uzv	uzv	Beden, organ, aza.
'Uzlet	uzlat	uzlet	Yalnızlık, teklilik, çoğuluktan farklı olmak.
'Uzr	uzr	özür	Bk. Uzur
'Uzr	uzur	özür	Bahane, sebep.
'Ukalâ	ukala	ukalâ	Akıllılar.
'Ukbâ	ukba	ukbâ	Kıyamet, ahir zaman, ahiret.
'Ukde	ukda	ukde	Düğüm, sargı, bağ, ip; ilişki, bağlantı.
'Ukûbet	ukubet	ukûbet	Ceza, azap, sitem, cebir.
'Ukûl	ukul	ukul	Akıllar.
'Ulûm	ulum	ulûm	İlimler, bilimler.
'Ulyâ	ulya	ulyâ	En yukarıda, en üstün, en yüksek.
'Umk	umk	umk	Derinlik; dip, temel.

'Ummân	umman	umman	Deniz ve ülke adı.
'Unsur	unsur	unsur	Öge, eleman.
'Urûc	uruç	urûc	Yukarı çıkma, semaya yükseltilme.
'Uryân	uryan	uryan	Çıplak, her yeri açık.
'İsyân	usyan	isyân	Fitne, isyan; günah.
'Uşr	uşr	öşr	Onda bir.
'Uşşâk	uşşak	uşşâk	Âşıklar.
'Uyûb	uyup	uyûb	Ayıplar.
'Umûmen	umuman	umûmen	Esasen, aslında, çoğunlukla.
'Umûmî	umumî	umûmî	Genel.
'Urf- 'âdet	urp-âdat	örf âdet	Eskilerden miras kalan tertip, düzen, kanun.
'Urefâ	urafa	urefâ	Arifler, sûfiler; ilmî şahsiyetler.
- F -			
Fer'	ferğ	fer'	Dal, branş, kol, bölüm.
Fürû'	furuğ	fürû	Dallar, branşlar, kollar, bölümler.
- H -			
'Akîk	hakık	akîk	Bk. Akık.
Hil 'at	halğat	hilat	Kıyafet, hediye verilen giyim, güzel giyim.
'Asâ	hasa	asâ	Baston. Bk. Asa.
Hâşi'	haşığ	hâşi'	Kibirsiz, böbürlenmeyen.
'Ase	hesel	asel	Bal. Bk. Asal.
Hudu'	hudug	hudu	Hileler, aldatmacalar; Huda'nın çokluk şekli. Bk. Hutgu.
Huzû'	huzug	huzû	Alçak gönüllülük.
Hud'a	hutga	hud'a	Hile, aldatmaca.
Huşû'	huşug	huşû	Alçak gönüllülük.

'Uşr	huşur	öşr	Kaldırılan üründen alınan onda bir dinî vergi.
Hil'at	hılğat	hilat	Kıyafet, hediye verilen giyim, güzel giyim.
- Ş -			
Şa'bede	şağbada	şu'bede	Büyücülük, sihirbazlık; büyü; sihir, büyücü, sihirbaz; büyü.
Şâ'ir	şağır	şâir	Şair, koşuk düzen. Bk. Şahr.
Şâyi'	şayığ	şâyi	Geniş, dağınık, yaygın; açık, aşikâr.
Şâfi'	şapığ	şâfi	Koruyucu.
Şâfi'î	Şapığı	Şâfiî	Kişi adı. Muhammed ibn-i İdris Şâfiî.
Şâ'ir	şahr	şâir	Bk. Şagir.
Şâyi'	şaya	şâyi	Bk. Şayığ.
Şecâ'at	şecağat	şecâat	Kahramanlık, yılma, gözü pek, mücadelecî; azimlilik.
Şem'	şemğ	şem	Bk. Şemig
Şem'ün	şemğün	şemün	Kişi adı. Dinî rivâyetlere göre Hz. Ya'kûb'un ikinci oğlu.
Şem'	şemığ	şem	Mum; ışık, çıra.
Şefâ'at	şepağat	şefâat	Birinin yaptığını affettirmek için aracı olmak; aracılık, kollamak.
Şeff'	şepığ	şeffi	Aracı, merhametli.
Şer'	şerg	şer	Yol, metot; din, dinî kanun.
Şerî'at	şerığat	şerîat	İslâm dininin kuralları.
Şer'	şerığ	şer	Bk. Şerg.
Şi'âb	şığap	şıâb	Dağ yolları; tayfa, halk.
Şu'le	şöhle	şule	Işık, parıltı.

Şu'â Şu'ayb	şuğa Şuğayp	şuâ Şuayb	Bk. Şöhle. Kişi adı. Hz. Muhammed'den önce gelen peygamberlerden birisinin adı.
Şu'arâ Şu'bede	şuğara şuğbada	şuarâ şu'bede	Şairler. El çabukluğu ile yapılan hile, sihirbazlık.
Şu'le Şi'âr	şuğla şığar	şule şiâr	Bk. Şöhle. İşaret, iz; lider düşüncesi, fikrî; siyasî düsturları kısaca açıklayan davet, çağrı.
Şi'r	şığır	şiir	Bilim, ilim; koşuk.

- I -

'İbâdet 'İbret	ıbadat ıbrat	ibâdet ibret	Allah'a kulluk etme. Örnek, öğüt, nasihat; Şaşırma, hayret etmek.
İ'ânet İ'dâm	ığanat ığdam	iânet idâm	Yardım. Öldürme, yok etme, asma.
İ'câz	ığcaz	icâz	Şaşırma, hayret, mucize, keramet.
İ'zâz	ığzaz	izâz	Hürmet etme, hürmetlenme.
İ'lâm	ığlam	ilâm	Bildirme, haber verme, aşikâr etme.
İ'lân	ığlan	ilân	Bildiri, aşikâr malûm etme.
İ'râz	ığraz	irâz	Yüz çevirmek, yüz döndürmek.
İ'tibâr İ'tidâl	ığtıbar ığtidal	itibâr itidâl	Güven. Mülâyimlik, münasip, uygun; tarafsızlık.

İ'tikâd	ıġtıkāt	itikâd	İnanç, iman; dine gerçekten inanmak.
İ'timâd	ıġtımāt	itimâd	İnanç, iman; bel bağlamak, güvenmek.
İ'tirâz	ıġtırāz	itirâz	Karşı çıkma, karşı gelme.
'İzz	ız	izz	Hürmet, saygı, şöhrət, lezzet.
'İzzet	ızzāt	ızzet	Saygı, hürmet, lezzet, şan, şöhrət.
İ'lâl	ılāl	ilâl	Bk. İllat.
'İllet	ıllāt	illet	Dert, hoşnutsuzluk; sebep, delil.
'İlm	ılım	ilim	Bilim.
'İmâret	ımarāt	imâret	Abad, âbad etme, gelişmiş yer, ev, bina.
'İmrân	İmran	İmrân	Hz. Meryem'in babası.
'İneb	ınap	ineb	Üzüm.
'İndî	ındı	indî	Benimki, benim yanımda.
İnfi'âl	ınpıġāl	infiâl	Gücenme; utanç, kaygı, gam.
'İrak	İrak	İrak	Orta Doġu'da bir devlet.
'İrfân	ırfān	irfân	Bilme, anlama; Allah'ı tanıma.
İsmâ'il	İsmayıl	İsmâil	İbrahim peygamberin oġlu.
'İsmet	ısmāt	ismet	Namus, ar; asil.
İsti'ânet	ıstıġānāt	istiânet	Yardım, kollama.
'İfrit	ıfrit	ifrit	Cin, şeytan, dev; hilekâr.
'İffet	ıffāt	iffet	Asillik, pak olma, Pakize; namus, hayâ.
'İşâ'	ışā	ışâ	Akşam, akşam namazı ile yatsı namazı arasındaki vakit.

'İşve	ışva	işve	Naz, gamze, Bk. işve.
'İbâret	ıbarat	ibâret	Birkaç şeyi içine alan, bir ya da bir tomar şey- den oluşan.
- Э -			
'Âciz	əciz	âciz	Güçsüz, biçare;
'Azrâil	əzrayıl	azrâil	Can alıcı melek.
'Aks	əks	aks	Işık verme, ışık saçma, aks ettirme.
El-vedâ'	əlvedag	elvedâ	Uğurlama.
El-cû'	əlcuğ	elcû	Açlık.
Emti'a	əmtağa	emtia	Kumaşlar.
'Inâyet	ənayat	inâyet	Yardım, destek, iyilik, Bk. Anayat.
În'âm	əngam	inâm	Elbise, güzel giyim, he- diye, saygı.
Erba'in	ərbağım	erbaîn	Kırk, kırkıncı.
Ef'âl	əfgal	efâl	İşler, fiiller.
Ef'î	əfgı	ef'a	Büyük zehirli yılan.
Eş'ar	əşgar	eşâr	Şiirler.
- Y -			
Yûşa'	Yuşağ	Yuşa	Peygamber adı.
Ya'kûb	Yakup	Yakup	Peygamber adı.